

ΑΙ ΕΠΑΡΧΙΑΙ ΜΑΣ. ΘΕΣΣΑΛΙΑ (Σιδηροδρομικαὶ ἐντυπώσεις)*

Μιχαήλ Μητσάκης

Α' Ἀκρόπολις (07.09.1886) 1-2

Μία τῶν κυριότερων ἰδιοτήτων καὶ ἀδυναμιῶν, ἴσως δὲ καὶ ἡ ἰσχυροτέρα πάσης ἄλλης, τοῦ συγχρόνου Ἑλληνοῦ καὶ μάλιστα τοῦ Ἀθηναίου εἶνε νὰ ὁμιλῇ περὶ πάντων ὅσα γνωρίζει καὶ ἰδίως ὅσα δὲν γνωρίζει. Μεταξὺ δὲ τῶν τελευταίων ἀκριβῶς τούτων, περὶ ὧν οὐδέποτε μὲν ἀποφεύγει νὰ λαλήσῃ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου τὰ ἀγνοεῖ, τὴν πρώτην βεβαίως θέσιν κατέχει ἡ κατάστασις τῆς πατρίδος του. Ἀκούων τις αὐτὸν ὁμιλοῦντα περὶ τῆς χώρας, εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ὁποίας ἔτυχε νὰ ζῆ, θὰ τὸν ὑπέθετε δικαίῳ τῷ λόγῳ διατρέξαντα τὸ ὀλιγώτερον τὰ τρία τέταρτα αὐτῆς βῆμα πρὸς βῆμα καὶ σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν, σπουδάσαντα ἐκ τοῦ συνεγγυς τὰ ἦθη καὶ τῆς τελευταίας γωνίας τῆς, μὴ παραλείψαντα νὰ θαυμάσῃ καμμίαν τῶν γραφικῶν καλλονῶν τῆς ἢ νὰ ἐξετάσῃ οἰανδήποτε τῶν φυσικῶν τῆς ἀσχημιῶν, ἐξερευνήσαντα ὅλους τοὺς πόρους τῆς καὶ μελετήσαντα ὅλας τὰς ἀνάγκας τῆς, διατελοῦντα δὲ ἐν πλήρει γνώσει συλλήβδην καὶ τῆς ὄψεως καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἐλλείψεων καὶ τῆς ζωτικότητος καὶ τῆς διαμορφώσεως αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ μετὰ τοιαύτης ἀναιδοῦς αὐθεντίας καὶ ψευδολόγου θρασύτητος συζητῶν θαῦμα ἐν τούτοις θὰ εἶνε ἂν ἔχη ἐπισκεφθῆ ἔστω καὶ τὰς ἐγγυτάτας μόνον ταῖς Ἀθήναις ἐπαρχιακὰς πρωτευούσας. Μεταφερόμενος ὀλίγῳ μακρότερα θὰ ἐξεπλήττετο καὶ ὁ ἴδιος, ἀναγκαζόμενος ν' ἀντιληφθῆ αὐτοῖς ὄμμασι τὴν μεταξὺ τῶν φανταστικῶν κρίσεών του καὶ τῆς πραγματικότητος διαφορὰν. Παραμένων ἐπὶ τινὰ χρόνον θὰ ἐδοκίμαζε τὸ δυσαρεστότερον τῶν συναισθημάτων, ὅσα δύναται νὰ ὑποστῆ ἄνθρωπος, τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τῆς μεταβολῆς ἰδεῶν πρὸ τῆς καταφανοῦς ἀντιθέσεως τῶν γεγονότων. Καὶ ἐπανερχόμενος εἰς τὴν πρωτεύουσά του, ἔστω καὶ μετὰ πενήτημερον μόνον ἐκδρομὴν, θὰ εἶχε πᾶν δικαίωμα νὰ λέγῃ καὶ αὐτός, ὅπως ὁ πολυπλόκτος ἐκεῖνος Δὸν Καῖσαρ τοῦ Βαζάν:

*Ἐχουν διατηρηθεῖ ο τוניσμός, η στίξη και η ορθογραφία του πρωτοτύπου.

Je reviens des pays les plus extravagants!

Ἄλλ' ἂν ὁ ἀνωτέρω ἀλεξανδρινὸς δωδεκασύλλαβος τοῦ πλανοδίου Δὸν δὲν θὰ ἔχανε τὴν σημασίαν του λεγόμενος καὶ παρ' οἰουδήποτε ἐπιστρέφοντος ἐξ ἑλληνικῆς τινος ἐπαρχίας, ἐννοεῖται εὐκόλως πόσῃ ἀλήθειαν θὰ περιεῖχε καὶ πόσον καλῶς θὰ ἐξέφραζε τὰς ἐντυπώσεις τοῦ ταξειδεύσαντος εἰς τὰς νεωστὶ προσαρτηθείσας τῆ Ἑλλάδι τοιαύτας. Εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἰδίως τοῦ Ἀθηναίου αἱ δευτέραι μάλιστα λίαν δεδικοιολογημένως θὰ παρίσταντο σχεδὸν ὡς πρότυπα παραδόξων χωρῶν. Παραδόξων ὑπὸ ἔποψιν φυσικῆν, παραδόξων ὑπὸ ἔποψιν κοινωνικῆν, καὶ ὑπὸ πολιτικῆν ἀκόμη διοίκησιν. Προσκολληθεῖσαι ἐξαίφνης εἰς τὸ παλαιὸν κράτος, θὰ παρέλθῃ ἱκανὸς χρόνος, ὅπως ἀφομοιωθῶσι κατὰ πάντα πρὸς αὐτό. Ἡ μᾶλλον κατὰ πάντα οὐδέποτε θ' ἀφομοιωθῶσιν. Ἐπὶ φυσικῆν ἔποψιν εἶνε ἀδύνατον νὰ ὁμοιάσωσι πρὸς οἰονδήποτε ἄλλο μέρος του. Ἐπὶ κοινωνικῆν ἐπὶ πολὺ θὰ μείνῃ πλανωμένη ἐπ' αὐτῶν ἡ σκιά ἣν ἐπέχυσεν ἡ μακρὰ ὑποτέλεια. Καὶ ὑπὸ πολιτικῆν, μ' ὅλην τὴν ἄκρατον νεοελληνικὴν ἐλευθερίαν, θὰ χρειασθῶσιν εἴκοσι τοῦλάχιστον πιθανῶς ἐνιαυτοὶ διὰ ν' ἀνεγειρῶσιν ὀλοτελῶς τὴν κεφαλὴν οἱ υἱοὶ οὗτοι τῶν δούλων.

Ἄλλὰ διὰ ταῦτα πάντα ἡ ἀκριβὴς ἐξερεύνησις καὶ γνῶσις τῶν μερῶν αὐτῶν ἐπιβάλλεται ταχίστη. Ἄφοῦ δὲν κατωρθώθη νὰ ἐρευνηθῇ μέχρι τοῦδε ἡ παλαιὰ Ἑλλάς, ἃς ἐρευνηθῇ τοῦλάχιστον ἡ νέα. Ὅταν προσηρτήθη ἡ Θεσσαλία, γενικὴ κραυγὴ ἀγαλλιάσεως ὑπεδέχθη τὸ εὐχάριστον γεγονός - μὴ λαμβανομένων ἐννοεῖται ὑπ' ὄψιν τῶν ἀκρίτων πατριωτικῶν ὠρυγῶν ἐπὶ τῇ δῆθεν ἐγκαταλείψει τῶν Ἰωαννίνων, - ἡ συγχώνευσίς της ἐθεωρεῖτο ὡς μέλλουσα νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸ παλαιὸν κράτος, ἄγνωστοι πόροι ἐνομίζετο ὅτι θὰ εἰσρεύσωσιν ἐξ αὐτῆς, θ' ἀνεπνέομεν ὀλίγον ἐπὶ τέλους. Ἄλλ' ἐξ ἤδη ἔτη συνεπληρώθησαν ἀφ' ὅτου αἱ νέαι ἐπαρχίαι ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ βασιλείου, ἐξ ἔτη, καθ' ἃ ἀπολαμβάνουσι μακαρίως τῶν ὑπεράτων ἀγαθῶν τῆς συνταγματικῆς διοικήσεως καὶ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, ἐξ ἔτη καθ' ἃ μᾶς ἀνήκουσι καὶ ταῖς ἀνήκομεν καὶ οὔτε αὐταὶ ἠσθάνθησαν σπουδαίαν τινὰ μεταβολὴν ἐκ τῆς νέας αὐτῶν καταστάσεως, οὔτε ἡμεῖς σημαντικὴν τινὰ ὠφέλειαν, παρὰ τὴν τῆς ἐξοικονομήσεως τινῶν γορτυνίων εἰρηνοδικῶν ἢ μερικῶν μεσολογγιτῶν ἐπάρχων. Οἱ πόροι, οὓς θὰ ἠδύναντο νὰ παράσχωσιν ἀφθόνους εἰς βελτίωσιν καὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν καὶ τῆς γενικῆς τοῦ κράτους καταστάσεως, οὔτε ἡ παραμικρὰ ἐλήφθη φροντίς ὅπως μὴ μείνωσιν ἀνεχμετάλλευτοι, ὡς μετὰ πεντηκονταετῆ ἐλεύθερον βίον ἀπομένουσι κατὰ τρία τέταρτα οἱ τῆς Πελοποννήσου. Ἡ περὶ αὐτῶν κυβερνητικὴ μέριμνα, ἣτις προηγγέλλετο ὅλως ἐξαιρετικῆ, δὲν εὔρε τὸν καιρὸν νὰ ἐνασκηθῇ, ἀσχολούμενη διαρκῶς εἰς ἐπιστρατείας ἢ μεταρρυθμίσεις. Ἄν τι - καὶ ἐδῶ ἀκόμη - ἐγένετο βῆμα πρὸς τὰ πρόσω, εἰς τὴν αἰωνίαν καὶ τρισευλόγητην ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν ὀφείλεται καὶ πάλιν. Ἐὰν δὲν ἐπήρχετο ἀπότομος ἡ ἀνάγκη καὶ

ἡ βιαιότης τῶν τελευταίων γεγονότων καὶ δὲν ὑπεχρεοῦντο νὰ μελετήσωσι τὴν Θεσσαλίαν ἰδίως οἱ στρατιωτικοὶ μας, ἐλαχίστην περι αὐτῆς ἰδέαν θὰ εἴχομεν ἀκόμη καὶ τοπογραφικῶς ἔτι. Ἀλλὰ τῆς ἀνορύξεως τοῦ κεκρυμμένου πλούτου τῆς, τῆς προλήψεως τῶν ἄλλων, ἐκτὸς τῆς εἰσβολῆς, κινδύνων, ὑφ' ὧν δύναται ν' ἀπειληται, τῆς γνώσεως τῆς θέσεως, ἐν ἣ διατελεῖ, καὶ τῆς ἀναπτύξεως, ἦν δύναται νὰ λάβῃ, τὴν ἀνάγκην τίς θὰ αἰσθανθῆ;

Εἰς ὅλων τούτων τὴν ὑπόδειξιν ἢ τὴν ἀπεικόνισιν δὲν ἔχουσι βεβαίως ἀξι-
ώσεις αὐταὶ αἱ γραμμαῖ. Ἀτομικαὶ ἐντυπώσεις συντόμου προσφάτου ταξειδίου, ὅσας ἐπρόφθανε ν' ἀρπάσῃ ταχὺ τὸ βλέμμα ἐνῶ ὁ σιδηρόδρομος ἐπέρα σπεύ-
δων τὴν μακρὰν ἔκτασιν, ἀπλαῖ σημειώσεις γενικῆς ἀπόψεως καὶ ἐπιπολαίας παρατηρήσεως, τὴν καθόλου τῆς χώρας μορφὴν δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀποπειρώμεναι νὰ διαγράψωσιν ἢ τὴν περιγραφὴν αὐτῆς καὶ μελέτην.

Μολοντί ὑπὸ τὴν μίαν τῶν διαφορῶν ἐπόψεων, ὑφ' ἃς ἀξίζει νὰ τὴν ἐξετάσῃ τις, τὴν φυσικὴν, καὶ λεπτομερῆς περιγραφὴ δὲ θ' ἀπῆι οὔτε ἰδιαίτερον ἐκάστου αὐτῆς τμήματος ἐπίσκεψην, οὔτε χρόνου μακροῦ ἐν αὐτῇ διατριβῇ. Περίεργος διὰ τὴν ἐντελῆ αὐτῆς καὶ ἀλλόκοτον ἀνομοιότητα πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ μόνου τοῦ τοιχώματος τῆς Ὀθρυος, καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν ἴσως δύναται νὰ παράσῃ τὸ παράδοξον, ἐκτὸς τῆς μοναδικῆς τῆς ὁμαλότητος, εἰς τὴν διψῶσαν προσοχὴν τοῦ παρατηρητοῦ. Πανταχοῦ ὁμοιάζει πρὸς ἑαυτή. Ἐν μέρος τῆς μόνον καὶ ἂν ἴδῃς, τὴν εἶδες ὅλην. Καὶ ἐπὶ ἐνὸς σημείου αὐτῆς ἂν σταθῆς, ἔχεις αὐτὴν ἀπλουμένην καθ' ὅλην τῆς τὴν ἔκτασιν ὑπὸ τὸ βλέμμα σου. Οὔτε μια τολμηρὰ κορυφὴ βουνοῦ ἀνισταμένη ἀπὸ τοῦ ἐδάφους πρὸς τὸν οὐρανόν, οὔτε καμμία αὐθάδης προβολὴ γηλόφου, οὔτε χαράδρας προκλητικὸν ἄνοιγμα, οὔτε κλιτύος καμπύλη ἠδυπαθῆς. Ποῦ τῶν πελοποννησιακῶν μας ὁρέων αἱ ἀκαταπαύστως διαδεχόμεναι ἀλλήλας γραμμαὶ καὶ αἱ ἀπότομοι ράχεις καὶ τὸ γλυκύτατον χρῶμα!

Πεδιὰς λεία· λεία πεδιὰς.

Ἐποιανδήποτε τῶν δύο σιδηροδρομικῶν τροχιῶν καὶ ἂν λάβῃ τις, εἴτε τὴν ἐκ Βόλου εἰς Τρίκαλα, ἢ ἀποψὶς ἀπομένει ἢ αὐτὴ καὶ ἀπαράλλακτος. Τὸ βλέμμα δὲν εὐρίσκει σχεδὸν οὔτε λιθάριον νὰ προσκόψῃ. Μόνον πρέπει νὰ ἐνταθῆ, ὅπως ἀνακαλύψῃ εἰς τὸ βάθος ἐντεῦθεν μὲν τῶν Ἀγράφων τὰ ὕψη, ἐκεῖθεν δὲ τοῦ Ὀλύμπου τὰς χιόνας. Ἀπὸ τῶν παλαιῶν μέχρι τῶν νέων συνόρων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὰ ἐκ τῶν τελευταίων συμπλοκῶν γενόμενα γνωστὰ σημεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδιαίτερος ἐλκύει τὴν προσοχὴν ὁ ἀπαίσιος τῆς Κούτρας κῶνος, ἢ ἔκτασις ἀπλοῦται ἀτέρμων, ξηρὰ, μονότονος, ἀπελπιστικὴ, αὐχμηρὰ, ἄχρους, χωρὶς οὔτε κυρτώματα, οὔτε βαθουλώματα, οὔτε δρόσον, οὔτε δάσος, οὔτε δένδρον. Ὁ σιδηρόδρομος διέρχεται αὐτὴν ἀπνευστί, εὐπετῆς, μὴ ἔχων εἴτε ἀνήφορον ν' ἀναρριχηθῆ εἴτε κατήφορον νὰ κατακυληθῇ. Ἀλλ' ὁ ἀπέραντος κάμπος φαίνεται ἐκτεινόμενος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐφ' ὅσον προχωρεῖ, μη-
κυνόμενος καὶ πλατυνόμενος ἐπ' ἀπειρον, ἀναδίδων ὑπὸ τὸν ἀδυσώπητον τοῦ

Ήλιον θερμότητα Σαχάρας.

Πρέπει νὰ φθάσῃ τις εἰς τὸ δροσερὸν Βελεστῖνον ἰδίως ἢ εἰς ὠρισμένους δύο ἢ τρεῖς ἄλλους σταθμούς, ὅπως εὖρη βλάστησιν, θάλλουσαν φυτεῖαν, πρασινάδαν δένδρων καὶ μινύρισμα ὕδατος.

Καὶ τὸ μέχρι Λαρίσσης τριῶρον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέχρι Τρικάλων καὶ Καλαμπάκας ὀκτάωρον καὶ τὸ κατ' εὐθείαν ἐκ Βόλου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐπτάωρον σιδηροδρομικὸν ταξίδιον δὲν εἶνε ἢ διηνεκῆς θέα χωραφίων. Ἡ ἄνω φαινομένη μεγάλη στίλβουσα ἐπιφάνεια λιμναζόντων ὑδάτων, ἢ ὑπὸ τοῦ Πηνειοῦ σχηματιζομένη, Βοιβῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους, Κάρλα δὲ σήμερον, ἢ Κωπαῖς τῆς Θεσσαλίας, δὲν ἰσχύει νὰ διακόψῃ τὸ μονότονον τῆς ἀπόψεως. Οἱ σταθμοὶ διαδέχονται ἀλλήλους, παρακείμενοι ἀσημάντοις καὶ ἀθλίους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χωρίοις. Ἀπὸ τῶν ἀγρῶν ἐπιφέρεται πνεῦμα φλογερὸν καὶ ἀνυψοῦνται γλῶσσαι πυρός, ἃς ἀνάπτουσιν οἱ χωρικοί, κατακαίοντες τοὺς θάμνους πρὸς εὐκολωτέραν ἐκχέρσωσιν τοῦ ἐδάφους. Πτηνὰ ἀήθη ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, μακρόρραμφα καὶ μακροτράχηλα, γέρανοι ἢ πελαργοὶ ἢ κολιοῖ, ἀποπετῶσι μετὰ μεγάλων κραυγῶν, κρατοῦντες ἀνηρημένον ἀπὸ τοῦ στόματός των ἀπηνθρακωμένον τι ἐρπετόν, ὅπερ βροχθίζουσι λαιμάργως ἐναέρια. Μεμονωμένα ἐπαύλεις τσιφλικίων ἀναφαίνονται συνεχῶς, δεσπόζουσαι τῶν ὑπ' αὐτὰς γαιῶν ἐπὶ ἀποστάσεις ὠρῶν, ἀλλ' ἄνευ ἴχνους ζωῆς καὶ ὡς ἐγκαταλελειμμένα. Καὶ ὁ σιδηρόδρομος παρέρχεται, παρέρχεται ταχὺς καὶ τὸ σύριγμα αὐτοῦ διασχίζει ὀξὺ τὴν ἔρημον ἕκτασιν, μάτην προσπαθοῦν νὰ ἐξυπνήσῃ αὐτήν, ἀλλ' οὐδεμίαν εὕρισκον ἤχῳ καὶ ἐξανεμούμενον ἀνὰ τὴν ἀχανῆ πεδιάδα.

Ἄ! Βεβαίως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὸ ταξίδιον αὐτὸ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἐκδρομὴ διασκεδάσεως. Ὁ μὴ περιγηθῆς τὴν Ρωσίαν μόνον ἐδῶ θὰ ἤμπορῇ, ὑποθέτω, νὰ λάβῃ τινὰ ἰδέαν τῶν στεππῶν. Καὶ φαντασθῆτε τὸ ταξίδιον αὐτὸ τελούμενον, πρὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ εὐργετικοῦ τούτου σιδηροδρόμου, ἐπὶ ἵππου, ἡμιόνου ἢ φαχάτ-ἀραμπᾶ, τριάκοντα περίπου ὥρας ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἄλλο ἐν τῇ ἰλίῳ τὸν χειμῶνα καὶ ἐν τῷ κονιορτῷ κατὰ τὸ θέρος! Καὶ ὡς σημεῖα ἀφίξεως ἢ διαβάσεως οἰκτραὶ πόλεις, πανόμοιαι καὶ αὐταὶ ἀνεξαιρέτως πρὸς ἀλλήλας, μὲ τοὺς στενοὺς δρομίσκους των, μὲ τὰ ἀπαραίτητα καλδιρίμιά των, ἄνευ κινήσεως, μὲ ἐλαχίστας ἀνθρωπίνους οἰκοδομάς, καλυβόκτιστοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σιωπηλαὶ καὶ ἄψυχοι... Ἀπὸ τῆς πανοικεῖ μάλιστα ἀναχωρήσεως τῶν Τούρκων ὡς πνεῦμα λοιμοῦ νὰ ἐσάρωσε κατὰ τὸ ἥμισυ αὐτάς, σπεῖρον τὴν νέκραν· καὶ ἀλγεινόν τι συναίσθημα σε καταλαμβάνει πλανῶντα τὸ βῆμά σου ἢ τὸ βλέμμα σου ἀνὰ μέσον ἐγκαταλελειμμένων συνοικιῶν, κατακλείστων καφασίων, τζαμιῶν ἐρημικῶν καλυπτομένων ὑπὸ τῶν θάμνων, ἐπιχρῦσων μιναρέδων καταπιπτόντων εἰς κόνιν, θλιβερῶν λειψάνων παρελθούσης κατακτῆσεως καὶ ἀποδιωχθείσης φυλῆς. Οὔτε ἴχνος εὐμαρείας, οὔτε ἴχνος ἀνέτου ζωῆς. Ἐκτὸς τοῦ νεωτερίζοντος Βόλου, μὲ τὸν ὠραῖον λιμένα του, μὲ τοὺς καθαροὺς δρόμους του, μὲ τὰς κομψὰς οἰκίας του, μὲ τὸ μαγικὸν πανόραμα τῶν ἄνωθέν του κρε-

μαμένων είκοσιτεσσάρων πλουσίων τοῦ Πηλίου κωμῶν, αἱ λοιπαὶ θεσσαλικάι πόλεις πᾶσαι φαίνονται βεβυθισμέναι ἐν τῇ αὐτῇ σιγηλῇ ἀδιαφορίᾳ καὶ στασιμότητι ὄλων τῶν ἀνατολικῶν πόλεων. Ἐσπαρμέναι κατὰ μακρὰς ἀποστάσεις ἐν τῇ πεδιάδι, ἄνευ συγκοινωνίας πρὸς ἀλλήλας μέχρι πρὸ μικροῦ, πιεζόμεναι ὑπὸ τῆς δουλείας, φαίνονται ὡς συγκεντρωθεῖσαι ἐν ἑαυταῖς καὶ μὴ φροντίζουσαι ἐκάστη διὰ τὴν γείτονα τῆς ἢ διὰ τὸν ἐπίλοιπον κόσμον. Κυβερνητικὴν περὶ αὐτῶν φροντίδα βεβαίως ἀνόητος θὰ ἦτο, ὅστις θὰ ἐζήτει παρὰ τοῦ δοβλετίου καὶ τῶν ιδιωτῶν τὸν ζῆλον καὶ τὸ φιλοπρόδοον θὰ ἐμάρανε βεβαίως προῶτως τῆς διοικήσεως ἢ ἀθλικότης καὶ ἢ ἀντίδρασις.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλως, ἐκ τῆς μακρᾶς συγχωρήσεως θὰ μετεδόθη φαίνεται καὶ εἰς τὸ ἐγγώριον στοιχεῖον ἢ ὀθωμανικὴ ἀκηδεῖα καὶ νωθρότης. Μυριόπλουτοι γαιοκτήμονες, εὐποροὶ ἄστοί, κατὰ τριακοντάδας λιρῶν ἀριθμοῦντες τὴν ἀκίνητον ἢ τὴν κινητὴν περιουσίαν των, ζῶσι βίον ὃν θ' ἀπέστεργε καὶ ὁ τελευταῖος Ἑλληὴν ἀγρότης, φειδωλεύονται νὰ ὑψώσωσιν ὀλίγῳ τὴν στέγην των, οὐδεμίαν αἰσθάνονται ἀνάγκην ἢ ὄρεξιν νὰ ἀναπτύξωσιν ἢ νὰ καλλωπίσωσι τὸν τόπον ἐν ᾧ εὐρίσκονται. Ἐστερημένοι, ἐκτὸς ὀλίγων, φυσικῶν καλλονῶν, δὲν ἔχουσιν ἐξ ἄλλου οὔτε τὴν εὐάρεστον ὄψιν, ἣν παρέχει ὁ πολιτισμός, ὅπως ὁ κάμπος των δὲν παρέχει ἢ κατὰ τὸ ἥμισυ τὸ ἀπολαυστικὸν θέαμα τῶν μεγάλων καλλιεργημένων ἐκτάσεων. Καὶ ἐν τούτοις πολὺ ὀλίγα πράγματα χρειάζονται εἰς αὐτὰς διὰ νὰ ἀναζωογονηθῶσιν, ὡς εὐκόλως οὗτος δύναται νὰ μεταβληθῇ εἰς μέγαν παράδεισον. Δὲν ἀπαιτεῖται ἢ ὀλίγων ἐτῶν ἐργασία ὅπως ἐγκεντριθῶσι τὴν κίνησιν τῶν μεγάλων γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν κέντρων. Δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ἢ μόνον τῆς ἀπαραιτήτου ὠπθήσεως, ὅπως βαδίσωσι πρὸς τὴν πρόοδον. Ἄλλὰ ποῖος νὰ σκεφθῇ νὰ τοῖς δώσῃ ταύτην;

Β' Ἀκρόπολις (10.09.1886) 1

Πλούσιος τόπος, λέγουσι συνήθως ὁμιλοῦντες περὶ αὐτῆς, ἡ Θεσσαλία. Καὶ ἐν τούτοις πολὺ ὀλιγώτερον αὐτῆς εὐπορα μερῆ παρέχουσιν εἰς τὸν ἐπισκεπτόμενον αὐτὰ δεκάκις μείζονος ὀλβιότητος τὴν εἰκόνα. Οὔτε οἱ κάτοικοι αὐτῆς βέβαια πένονται, οὔτε τὸ ἔδαφός της ἔγεινε στεῖρον. Μεθ' ὠρισμένα τινὰ τμήματα τῆς Πελοποννήσου αἱ εὐφορώτεραι ἑλληνικαὶ γαῖαι εἶνε ἀναμφιβόλως ἐδῶ, πλήρεις χυμοῦ ὑπὸ τὸν παχὺν αὐτῶν φλοιὸν καὶ γόνιμοι εἰς πᾶν εἶδος παραγωγῆς. Τοιαύτη πεδιάς, ἀπέραντος καὶ ὁμαλωτάτη, καλλιεργήσιμος μέχρι καὶ τῆς ἐσχάτης γωνίας της, οὐδαμοῦ εὔρηται. Εἶναι ἴσως ἡ μόνη ἑλληνικὴ περιφέρεια, ἐν ἣ περιουσίαι καὶ εἰσοδήματα ὑπολογίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ στυλβούσας λίρας καὶ ὄχι κατὰ ψωραλέας δραχμάς. Ἄλλ' ἢ ἀκριβῆς εἰκῶν, ἣν παρέχει ὁ τόπος αὐτὸς τῷ ξένῳ, δίδει εἰς τοῦτον νὰ ἐννοήσῃ ὅτι εἶνε μὲν πραγματι πλούσιος, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος τῶν ἀκουσίως φιλαργύρων ἐκεῖνων, οἵτινες κρατοῦσι τὸ πολὺ τοῦ θησαυροῦ αὐτῶν ἀχρησιμοποίητον καὶ κεκρυμμένον, ὄχι

διότι φειδωλεύονται, ἀλλὰ διότι δὲν εὐρέθη τις ἢ τι ἄξιον νὰ τοὺς κινήσῃ, ὅπως τὸν φέρωσιν εἰς φῶς ὅλον. Οὐτε κυβέρνησις, οὔτε μεγάλων ἐπιχειρηματιῶν τὸ ἐκμεταλλευτικὸν πνεῦμα, οὔτε κερδοσκοπικῆς τινος ἐταιρίας ἡ μέριμνα ἤξιωσαν ν' ἀσχοληθῶσιν ποτε εἰς τοῦτο. Οἱ δὲ ὄροι, ὑφ' οὓς καὶ τέως διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν καὶ σήμερον εὐρίσκεται καὶ θὰ εὐρίσκεται ἴσως τίς οἶδε ἕως πότε, τείνουσι σχεδὸν ν' ἀγάγωσιν αὐτὸν εἰς θέσιν ὥστε νὰ στερήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς ἐπ' αὐτοῦ κατοικοῦντας καὶ ἐκείνου ὅπερ τοῖς παρέχει μέχρι τοῦδε. Διὰ τοῦτο ἡ περὶ αὐτοῦ ὡς τόπου εὐπόρου κρίσις βάσιν κυρίαν μᾶλλον φαίνεται ἔχουσα τὰ γνωστὰ φυσικὰ αὐτοῦ χαρίσματα ἢ τὴν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν κατοίκων του ἐξωτερίκευσιν αὐτῶν. Βλέπουσι τὰς διαστάσεις αὐτῆς τὰς εὐρείας, βλέπουσι τὴν πύονα γῆν τῆς, βλέπουσι τὴν εὐκολίαν, μεθ' ἧς δωρεῖται εἰς πάντα θέλοντα νὰ ἐργασθῇ ἐπ' αὐτῆς τὸν ἄρτον του, καὶ θαυμάζουν τὴν μακαριότητα αὐτῆς. Καὶ μακάριος ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ θεωρῆται κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν πᾶς ὁ μὴ ἀπλούστατα λιμῶτων. Ἄλλ' ὁ ἐξετάζων τὰ πράγματα θετικώτερον καὶ ἀφορῶν εἰς τὸ τί ἠδύνατο νὰ γείνη καὶ τί εἶνε σήμερον, δὲν δύναται εἰμὴ νὰ θαυμάσῃ τὴν πτώχειαν τῆς.

Πτωχή, ναί, πτωχή καὶ ἐγκαταλελειμμένη. Διότι πενόμενον δικαιοῦται νὰ νομίζῃ ἑαυτὸν ἐκεῖνος, ὅστις ὀλίγῳ εὐνοϊκωτέρων περιστάσεων τυγχάνων, θὰ ἠδύνατο νὰ εὐπορῇ ἑκατονταπλασίως. Πτωχή, χάρις εἰς τὴν μέχρι τοῦδε κακοδιοίκησίν τῆς, εἰς τὸ ἀνεκμετάλλευτον τῶν πόρων τῆς, εἰς τὴν ἀραιότητα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς· ἐγκαταλελειμμένη εἰς τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων τὴν ἀρπακτικὴν, ἀμαθῆ καὶ ἀφιλοπρόοδον ἰδιοτέλειαν, εἰς τὰ πανάρχαια καὶ ἀτελῆ τῆς γεωργίας μέσα, εἰς τὴν λύσσαν τῶν πλημμυρῶν καὶ τὴν ὀργὴν τῶν ὑδάτων. Ἄν δυναμένη νὰ παράγῃ παντοῦ σίτον, δὲν παράγει ἢ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀραβόσιτον, δὲν πρέπει νὰ θεωρῇ πτωχὴν ἑαυτὴν; Ἄν χρειάζομένη ὅπως καλλιεργηθῇ ὅλη πολὺ πλείονας τῶν σήμερον ἐπ' αὐτῆς κατοικούντων, ἀπομένει ἐξ ἐλλείψεως χειρῶν κατὰ τὸ ἐν τρίτον, διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν ὑπερβολή, χέρσος, δὲν ἔχει δίκαιον νὰ κρίνῃ ἑαυτὴν κατηραμένην ὑπὸ τῆς μοίρας; Ἄν ἐνῶ ἤξιζε νὰ διατρέχωσιν αὐτὴν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον μυριοῖπου δυνάμεως γεωργικαὶ μηχαναὶ καὶ ἀτμηλατοὶ θεριστῆρες καὶ ἠλεκτροκίνητοι ἀντλῖαι καὶ πολύστομα ἄρδευτρα καὶ ὅλαι τῆς νεωτέρας καλλιεργητικῆς ἐπιστήμης αἱ ζωοποιοὶ ἐφευρέσεις, χωλαίνουσιν ἐπ' αὐτῆς ἡμιτεθραυσμένα ἄροτρα ἐν ἀσθαματῇ ἐπιχειροῦντα ν' αὐλακώσωσιν ἀγωνιωδῶς τὸ ἔδαφός τῆς καὶ τὰς ξανθὰς τῶν σταχύων τῆς κεφαλὰς ἐν μόχθῳ καταρρίπτουσιν ἐσκωριασμένα δρέπανα καὶ κοπιωδῶς προσπαθεῖ ν' ἀνασκάψῃ τὸ χῶμα τῆς ἢ ἀνίσχυρος ἀξίνη, δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ νομίζῃ ἑαυτὴν δυστυχή; Ἄν ἐπιφυλάσῃ τὰ πλούτη τῆς, ὡς ἐκλεκτὴ ἑταῖρα δι' ὀλίγους μόνον τὰ θέλγητρά τῆς, διὰ τὸν ὠρισμένον μόνον ἀριθμὸν τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν ἀπείρων τσιφλικίων τῆς, μικρότατον δὲ μέρος αὐτῶν μεταβαίνει εἰς τὰ θυλάκια τῶν πτωχῶν ἀγροτῶν τῆς, φυσικώτατα δὲν θὰ ἦσαν τὰ παράπονα τούτων; Καὶ ἂν οὐδεμία ἀντιλήπτωρ χεῖρ, οὐδὲν προστατευτικὸν πρόχωμα, οὐδεμία σωτηρία δι-

ᾠρυξ, ἐγείρεται ἢ ἀνοίγεται ὅπως φυλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ καταποντισμοῦ, δὲν σημαίνει τοῦτο πλήρη καὶ τελείαν αὐτῆς ἐγκατάλειψιν εἰς τὴν τύχην της;

Καὶ ἐχρειάζετο μόνον ἡ σπανία φυσικὴ αὐτῆς διάπλασις, ὅπως μὴ παρουσιάζῃ νῦν, ὄχι ἦν παριστά, ἀλλὰ τὴν ἀθλιωτάτην τῶν εἰκόνων, γῆ ἐπιτοσοῦτον βασιανισθεῖσα ἀπὸ τόσας τῆς χώρας τῶν Φαραῶ ἀξίας πληγὰς: τουρκικὴν ἐξουσίαν, στέρησιν ἀνθρώπων, ἔλλειψιν συγκοινωνίας, ἀγροτικὸν ζήτημα καὶ συχνοτάτας ἀκατανικήτους θεομηνίας.

Χώρα κατ' ἐξοχὴν γεωργικὴ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς φυλῆς εἰς πᾶν ἄλλο ἢ εἰς εἰδυλιακάς σκηναὺς καὶ ἀρκαδικὰς ἐνασχολήσεις ἀρεσκομένης, ἀποστρεφόμενης μάλιστα τὴν διὰ τῶν χειρῶν ἐργασίαν ὡς ταπεινοῦσαν, φυλῆς νωθρᾶς καὶ στασίμου, φυλῆς ὑπὸ τῆς ὁποίας, κατὰ τὸ δημοτικὸν ἄσμα, τὸ πόδι ὀπόθεν κι' ἂν διαβῆ χορτᾶρι δὲν φυτρώνει, ἐπόμενον ἦτο ν' ἀπολέσῃ πᾶσαν ζωὴν, πᾶσαν ἀκμὴν, πᾶσαν ἀνάπτυξιν.

Τί ἔμελεν αὐτοὺς ἂν ἢ πῶς ἐδούλευσαν τὴν γῆν οἱ ραγιαῖδες; Αὐτοὶ κατέλαβον καὶ εἶχον τὰ τσιφλικά των, τὸ γῆμορον αὐτῶν ἦθελον νὰ λάβουν καὶ ἡ Πύλη τοὺς φόρους της.

Νὰ καταβιβασθοῦν αὐτοὶ μέχρι τοῦ νὰ ἐξετάσουν διατί τὸ κτῆμα των τοῖς δίδει τόσα καὶ τί ἡδύνατο νὰ τοῖς δώσῃ καὶ νὰ εἰσαγάγουν τῶν μισητῶν Φράγκων τὰς διαβολικὰς ἐφευρέσεις καὶ νὰ φροντίσουν περὶ βελτιώσεως καὶ περὶ προόδου; Ὁ ραγιαῖς ἄς ἐργασθῆ· ὁ ραγιαῖς ἄς σκεφθῆ, ὁ ραγιαῖς ἄς πληρώσῃ.

Νὰ συλλογισθῆ ἐκεῖνη ὅτι ἔχει ὑπηκόους, περὶ ὧν ὀφείλει νὰ μεριμνήσῃ, χώρας ἃς πρέπει νὰ διοικήσῃ, ὑποχρεώσεις, ἃς ἀνάγκη νὰ ἐκπληρώσῃ;

Ἄλλὰ τί καιρὸν καὶ τί νοῦν νὰ τῆ ἀφήσουν οἱ αἰώνιοι ἐξοπλισμοὶ καὶ αἱ ἀδιάκοποι παρασκευαὶ καὶ ὁ διηνεκῆς φόβος;

Ἦ κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη, ὅτε ἐπέισθη περὶ τοῦ ἀναποφεύκτου τῆς ἐγκαταλείψεως τινων κτήσεών της, νὰ ἐργασθῶσι καὶ ἐκεῖνοι καὶ αὐτὴ διὰ νὰ ποιήσωσι κληρονομίαν εἰς τοὺς διαδόχους των; Θὰ ἦτο μωρία. Συμφέρον αὐτῆς βεβαίως θὰ ἦτο ν' ἀφήσῃ ὡς ἀφῆκεν, ἀποχωροῦσα ἐρείπια διοικήσεως τῶ μετ' αὐτὴν ἐπερχομένῳ καὶ ὀλίγον βεβαίως θὰ ἔμελλε τοὺς πρώην Ὀθωμανοὺς ἰδιοκτῆτας, ἂν φυγόντες ἐκληροδότησαν διὰ τῆς γενικῆς ἐν μεγάλῳ πωλήσεως τῶν κτημάτων των ἀγροτικὸν ζήτημα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διότι ἀγροτικὸν ζήτημα ὑπάρχει, ἔστω καὶ ἂν ὄχι τόσον αἰσθητὸν καὶ τόσον κατεπεῖγον. Καταλαμβάνετε ὅτι ἔχομεν ἀληθεῖς φεουδάρχας σήμερον ἀκόμη εἰς ἑλληνικὰς χώρας; Καὶ δὲν εἶνε ἀναμφιβόλως οὔτε ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς οὔτε τὸ Κράτος οἱ ὠφελούμενοι ἐκ τούτου.

Καὶ ἡ ἀραιότης τοῦ πληθυσμοῦ ἄλλη ψώρα. Φωνάζομεν συνήθως ὅτι ὁ τόπος ἡμῶν εἶνε ἐξηντλημένος, ὅτι ἐγονάτισεν ὑπὸ τὰ δάνεια καὶ τοὺς φόρους, ὅτι κατέβαλον αὐτὸν αἱ ἐπανειλημμένα ἐπιστρατεῖαι καὶ ἀνωμαλῖαι καὶ ἀβελτηρίαί των Κυβερνήσεων. Ἄλλ' ἀδικοῦμεν πάντοτε τὴν νεαρότητα καὶ ὑποτιμῶμεν τὴν

ἀξίαν αὐτοῦ. Τὸ μόνον, ὅπερ τοῦ ἔλειψε, καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τῆς φαινομένης δυσπραγίας του ἢ ἀφορμή, εἶνε τὰ μέσα καὶ οἱ ἄνθρωποι. Τίς ἠθέλησε πράγματι νὰ ἐργασθῆ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς καὶ ἡ γῆ αὐτὴ ἠρνήθη νὰ τὸν θρέψῃ;

Ἡ Θεσσαλία λ.χ. αὐτὴ δύναται νὰ φιλοξενήσῃ τετραπλάσιον τοῦ νῦν ἀριθμὸν κατοίκων, εἰς οὓς ἐργαζομένους ἐννοεῖται νὰ δώσῃ ἄφθονα τὰ πρὸς εὐζωίαν ἐπιτήδεια. Καταντᾷ κωμικὴ ἀληθῶς ἡ δυναναλογία τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὰς γεωργησίμους γαίας ἐν Ἑλλάδι. Ἡ Πελοπόννησος, ἡ μᾶλλον κατωκημένην καὶ καλλιεργημένην Πελοπόννησος εἶνε κατὰ τὸ ἥμισυ ἀκαλλιέργητος. Πρὸ τίνος παρετηροῦμεν τὸ ἀστεῖον τῆς ἀθρόας μεταναστεύσεως Λακεδαιμονίων χωρικῶν πρὸς ἐπίτευξιν ἀγνώστων τυχῶν πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν κατὰ ἑκατοντάδας ἤρχισαν νὰ πλημμυρῶσιν αὐτὴν οἱ ξένοι, καὶ μάλιστα οἱ Ἴταλοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι, ὡς ἐργάται ἢ εἰς ἰδιωτικὰ ἢ εἰς δημόσια ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ τόπος τῶν δὲν ἠμπορεῖ νὰ τοὺς ζήσῃ ἐχάθησαν αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ χῶραι; Ἄς ἔλθουν φερ' εἰπεῖν ἐδῶ πέρα. Ἄν δοθῶσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν αἱ ἀπαιτούμεναι εὐκολαί πρὸς ἐξαγωγήν τῶν προϊόντων της - ὡς εὐτυχῶς ἤρχισεν - ἂν τῇ παρασχεθῆ μικρὰ μόνον συνδρομὴ ἐκ μέρους τοῦ Κράτους, ἂν εὖρη τὰς καταλλήλους χεῖρας, θὰ ἀπορήσωμεν ὅλοι πῶς τόσῳ πλησίον ὑπῆρχε τοσοῦτου πλοῦτου πηγῆ, καὶ ἡ ἰδιωτικὴ δυσπραγία θ' ἀνακουφισθῆ καὶ ἡ εὐημερία τοῦ Κράτους θὰ εὖρη νέον στήριγμα.

Μὴ λαμβανομένων ἐννοεῖται ὑπ' ὄψιν τῶν πλημμυρῶν. Ὡς ἡ Χίος, ἡ Καραμιτζιόλα καὶ ἡδὴ ἡ Μεσσηνία τοὺς σεισμοὺς, ὡς ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Ἠλεία καὶ ἄλλαι σταφιδοφόροι ἐπαρχίαι τὰς βροχάς, ὡς ἡ νότιος Γαλλία τὴν φυλλοξήραν, ὡς ἡ Ἀλγερία τὰς ἀκρίδας, ἔχει ἡ Θεσσαλία τὰς πλημμύρας. Ὁποίου εἴδους ἄρα γε παράδοξον καὶ ἀσύλληπτον τῇ φαντασίᾳ τέρας νὰ ἐγκρύπτηται εἰς τὰ βᾶθη τῆς Βοιβηίδος καὶ νὰ καταπίνῃ ὅλα τὰ ὕδατα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἔπειτα νὰ ἐμῆ αὐτὰ ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἕκτασιν τῆς πεδιάδος!

Ὅσα νερὰ καταφέρνει ὁ Πηνειὸς καὶ ἕτερος παραπόταμός του, ὅσα καταρρίψωσιν οἱ ὕετοὶ τοῦ φθινοπώρου καὶ ὅσα ἀπολύσωσιν αἱ θύελλαι τοῦ χειμῶνος, τὰ περιλαμβάνει ἡ Βοιβηὶς αὐτὴ καὶ ὀγκοῦται καὶ ἐκχειλίζει καὶ κατακαλύπτει τὰ πέριξ καὶ κυριαρχεῖ, ὑγρὰ βασιλὶς, τῆς τριγύρω της γῆς ἐπὶ ἀπόστασιν λευγῶν. Καὶ κατακλύζεται ὁ λεῖος κάμπος καὶ μεταβάλλεται εἰς κυματόεντα πόντον καὶ παρασύρονται οἰκίαι καὶ συνοικίαι καὶ χωρία καὶ ἄνθρωποι καὶ κτήνη καὶ μωκᾶται τὸ τόσῳ ἡμερον, ἀλλὰ καὶ τόσῳ ἀγρίας δυνάμεως στοιχεῖον καὶ κυλίει θολὴν καταγιγῆδα ὁ Πηνειὸς μὲ ἀξιώσεις Δουνάβεως. Ὅλα θάλασσα! Γλυκοῦ νεροῦ ὠκεανός, μὲ τὰ καταποντιζόμενα πλοῖά του, μὲ τοὺς ναυαγοὺς καὶ μὲ τοὺς πνιγομένους του. Δὲν ἠτύχησα - ἂν ἐπιτρέπηται τοιαύτη ἔκφρασις περὶ τόσῳ ἀπαισίου καὶ ἐπιζημίου συμβάντος - νὰ τὸ ἴδω, ἀλλὰ τὸ θέαμα, κατὰ τοὺς λέγοντας, πρέπει νὰ εἶνε ὑψηλόν. Τρία ἔτη ἔχει ἤδη, καθ' ἃ τακτικῶς ἐπαναλαμβάνεται καὶ καταστρέφει τῶν ἀνθρώπων τοὺς κόπους καὶ τὰ ἔργα καὶ παρασύρει τὴν συγκομιδὴν καὶ ἀφίνει αὐτοὺς γυμνοὺς καὶ τετραχηλισμένους,

ὅταν δὲν τοὺς καταβροχθίζει. Ἰδίως δὲ ἐκ τῶν ἀγριοτήτων τούτων τῆς Βοιβη-
ίδος καὶ τοῦ Πηνειοῦ ὑποφέρει ἡ Λάρισα καὶ ἡ περιφέρεια (ῦφος τῆς ἐποχῆς)
αὐτῆς ἐν γένει. Ἄγνωστον εἶνε ἂν ἐφέτος τὰ κατορθώσωσι νὰ διασωθῶσιν
ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς φύσεως ὀργῆς. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι τρέμουσι καὶ ἀβέβαιοι
σπείρουσι καὶ προετοιμάζουσι τὴν χειμερινήν των ἐργασίαν καὶ φοβοῦνται ὅτι
ἂν δὲν ληφθῆ σύντονος ταχεῖά τις φροντίς σπανιώτατα τὰ διαφεύγωσι, κατὰ
συγκατάβασιν τοῦ ἀσυνειδήτου ἀμειλίχτου ἐχθροῦ των, τὰς τοιαύτας τρικυμίας
ἐν ξηρᾷ.

Γ' Ἀκρόπολις (13.09.1886) 1

Τὰ κυριώτερα μέτρα, δι' ὧν ἐξεδηλώθη ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ πρὸ ἐξαετίας ἐπελθοῦ-
σα μεταβολὴ διοικήσεως, ὑπῆρξαν ἡ ἴδρυσις τῆς ἐν Βόλῳ Ἑπειροθεσσαλικῆς
Τραπεζῆς καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν σιδηροδρόμων.

Καὶ τῆς μὲν πρώτης τὴν ὑπόστασιν ἢ τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ τόπου - πιθα-
νώτατα ἐξ αἰτίας τοῦ ὀλιγοχρόνου τῆς ἐν αὐτῷ διατριβῆς μου - δὲν κατώρθωσα
ν' ἀντιληφθῶ. Ὑποθέτω ὅμως ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶνε καὶ παρὰ πολὺ μεγάλη.
Τράπεζα ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων ἰδρυθεῖσαι καὶ λειτουργοῦσα ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς
ἀκριβῶς ὄρους, ὑφ' οὓς καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ τοιαῦται, δὲν δύναται νο-
μίζω νὰ θεωρηθῆ τι πλεῖον παραρτήματος τῆς Ἑθνικῆς. Ἄν δὲν ἀπατώμαι, καὶ
ἐκεῖνης καὶ τῶν ὑποκαταστημάτων τῆς τελευταίας ταύτης κοινῆ εἶνε καὶ ἡ ἐρ-
γασία καὶ ὁ σκοπός. Οὐδὲ βλέπω τὴν Ἑπειροθεσσαλικὴν παρέχουσαν μείζονας
εἰς τοὺς ἀγροτικούς πληθυσμοὺς εὐκολίας ἢ ἀναμιγνυμένην ἐνεργότερον εἰς τὴν
ζωὴν τοῦ τόπου, παρ' ὅσον αἱ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ἀδελφαί της. Διὰ τὴν Θεσ-
σαλίαν δὲ ἀναμφιβόλως ἐχρειάζετο ἄλλο τι, μᾶλλον γενναῖον καὶ μᾶλλον ρωστι-
κόν. Ἐκτὸς ἂν ὡς ἰδιαιτέρα εὐνοια καὶ ἐξαιρετικὸν ὄφελος δι' αὐτὴν θεωρηθῆ
ὅτι ἀπέκτησεν ἴδιον χαρτονομίμα, κυκλοφοροῦν ἐν τῇ συναλλαγῇ. Μολονότι
καὶ τοῦτο εἶνε ἀρκούντως προβληματικόν, διότι τοῦ ἐν λόγῳ χαρτονομίσματος
ἡ διάκρισις ἀφ' οἴουδήποτε ἄλλου ἀποβαίνει πολλάκις πλέον ἢ δύσκολος, ὡς ἐκ
τῆς ἀχρείας αὐτοῦ κατασκευῆς, τῆς ἀδιοράτου σχεδὸν ἀποτυπώσεως τῶν ἐπ'
αὐτοῦ χαρακτηριστικῶν σημείων καὶ τοῦ ἐπικαλύπτοντος αὐτὰ συνήθως ρύπου.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ μόνον ἀληθῶς ἐξαιρετικὸν καὶ ἄξιον λόγου μέτρον
ἀπομένει τῶν σιδηροδρόμων ἢ κατασκευῆ. Ἄξιοιθαύμαστος δὲ ὄντως εἶνε ἡ τα-
χύτης, μεθ' ἧς ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ ἐπιζητήσῃ καὶ διευκολύνη
τὴν δημιουργίαν των καὶ ἡμιελληνικὴ ἐταιρία νὰ περατώσῃ τὸ ἔργον. Μετὰ πεν-
τήκοντα ὅλα ἔτη, ἀφ' ἧς ἀπετέλεσε τὸ κυριώτατον μέρος ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ
βασιλείου, μόλις καὶ μετὰ βίας ἤδη ἀξιούται ἡ Πελοπόννησος ν' ἀκούσῃ σύριγμα
ἀτμαμάξης διακόπτον τὴν βουκολικὴν τῶν δρυμῶν της σιγὴν καὶ κίνησιν ζωῆς
λύουσαν τὴν εἰδυλλιακὴν τῶν κοιλάδων της ἔρημίαν. Μετὰ πενταετίαν δὲ μόνον

σιδηροδρομικὸν σύμπλεγμα πλῆρες διασχίζει τὴν Θεσσαλίαν, ἐνόνον τὸν Βόλον καὶ τὴν Λάρισαν πρὸς τὰ ἀπώτατα βορειοδυτικὰ ἄκρα αὐτῆς μέχρι Καλαμπάκας. Καὶ σιδηροδρομικὸν σύμπλεγμα μεθ' ἱκανῆς - ὀφείλομεν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν - εὐσυνειδησίας καὶ προσοχῆς κατασκευασθέν. Στενοὶ καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ δεκτὸν κοινῶς γενόμενον σύστημα, ἀλλ' ἱκανῶς ἄνετοι καὶ ἀναπαυτικοί. Ὁ ἐκ τῶν διευθυντῶν τῆς ἐπιχειρήσεως κ. Κυρίκος μετὰ πατρικῆς στοργῆς ἀρέσκειται ἰσχυριζόμενος ὅτι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς σιδηρόδρομοι πολυτελείας. Ἄλλ' ἂν δὲν εἶνε τοιοῦτοι - ὅποιοι ἄλλως τε καὶ δὲν ἐχρειάζοντο - ἀναμφισβητήτως ὅμως καὶ τὰ βαγόνια αὐτῶν εἶνε στερεὰ ἅμα καὶ κομψὰ καὶ αἱ μηχαναὶ ἰσχυραὶ καὶ ἡ ταχύτης ἀνάλογος καὶ οἱ σταθμοὶ μετ' ἐπιμελείας ὠκοδομημένοι. Τεχνικὰ δὲ ἔργα πλεῖστα καὶ τινὰ κάλλιστα συμπληροῦσι τὸ ὅλον καὶ δικαιολογοῦσι τὰς δαπάνας, ἃς ἀπήτησεν ἡ κατασκευὴ του. Μόνη ἡ λαμπρὰ γέφυρα τῶν Στεφανοσσαίων - ἐν σιδηροδρομικὸν τέταρτον ἐντεῦθεν τῶν Τρικκάλων - κατέφαγε μέχρις οὗ στηθῆ τελεία, περὶ τὰς 500 χιλ. φράγκων. Οὕτω δὲ ἐξηγεῖται πῶς ἐκ τῶν 23/2 ἑκατομμυρίων, ἀνθ' ὧν ἀνελήφθη ὑπὸ τῆς ἐταιρίας Λεσκαν - Κυρίκου ἡ ἐπιχείρησις ἀπερρόφησε πρὸς περάτωσιν αὐτῆς, ἂν ἀληθεύωσιν αἱ δοθεῖσαι ἡμῖν πληροφορίες, περὶ τὰ εἴκοσι.

Πάντα ταῦτα δι' ἐπανειλημμένων διατριβῶν ἠμφισβήτη πεισματωδῶς ἐν τινι ἐφημερίδι κύριός τις πρὸ μικροῦ, ὑπὸ γαλλικὸν στοιχεῖον κρυπτόμενος, προσεπάθει δὲ ἀναφέρων ἀριθμοὺς ἐκτροχιάσεων καὶ κονδύλια ἐξόδων καὶ παραδείγματα δυστυχημάτων ν' ἀποδείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν πελοποννησιακῶν σιδηροδρόμων ἐπὶ τῶν θεσσαλικῶν. Τὴν ἀκρίβειαν πάντων τούτων δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ἀρμόδιοι νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα. Ἄλλ' ἰσχυρισμὸν τινὰ τοῦ ἀνωτέρου κυρίου δὲν δυνάμεθα ν' ἀφήσωμεν ἀπαρατήρητον. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐζήτει νὰ παρεισαγάγῃ καὶ παραβολὴν τινὰ μεταξὺ τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ ἐμελλον νὰ στρωθῶσιν οἱ θεσσαλικοί, ὅπερ παρίστα ὡς μηδεμίαν παράσχον αὐτοῖς δυσχέρειαν καὶ τῶν φυσικῶν ἐμποδίων, ἅτινα εἶχεν ἀνάγκην νὰ ὑπερπηδήσῃ ἢ παρακάμψῃ, ὅπως κατευθυνθῆ εἰς τὰ ὠρισμένα αὐτῶ σημεῖα, ὁ πελοποννησιακός. Ἄλλ' ἂν πράγματι αἱ ἐργασίαι τούτου μέλλοντος ὄντως νὰ διέλθῃ δι' ἀνωμάλου καὶ κινδυνώδους ἐδάφους ἐγένοντο - ὅπερ ἡμεῖς ἐν φόβῳ Θεοῦ διελθόντες τὰς ὑπερθαλασσίους στροφὰς τῆς Κακῆς Σκάλας καὶ τοὺς ἄλλους αὐτοῦ παραβόλους ἐλιγμοὺς καὶ κατηφόρους θὰ ἠδυνάμεθα καὶ ν' ἀμφισβητήσωμεν - μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς καὶ ἄνευ ἀκαίρου καὶ κατακριτέας γλισχρότητος, τοῦτο δύναται μὲν νὰ λεχθῆ πρὸς ἔπαινον τῶν διευθυνόντων αὐτόν, ἀγνοοῦμεν ὅμως διατί καὶ πρὸς κατάκρισιν ἄλλων. Διότι ἂν τοὺς θεσσαλικούς ἐβροήθει τὸ λεῖον καὶ ὁμαλὸν τοῦ ἐδάφους, καὶ τούτους ὅμως ἐπολέμουν καὶ πολεμοῦσιν ἔτι αἱ πλημμύραι. Ἐπανειλημμένως κατὰ τὰ ἔτη τῆς κατασκευῆς του παρεσύροντο καὶ αἱ τροχιαὶ καὶ ἡ ξυλεία καὶ τὸ ἄλλο ὑλικὸν καὶ σταθμοὶ αὐτοῦ ἀκόμη καὶ κατέχωντο οἱ χάνδακες καὶ διεκόπτοντο ἐπὶ καιρὸν τὰ ἔργα. Καὶ τακτικῶς καὶ νῦν ἔτι, ὁσάκις ἐπέλθῃ ἡ θεομηγία, δὲν μένει καὶ οὗτος ἀμέτο-

χος τοῦ ἐκ τῆς συμφορᾶς μέρους του. Πέρυσιν ἀκόμη ἀνηγγέλλετο ἐκεῖθεν ὅτι εἶχε διακοπῆ, κατὰ τοιαύτας ἡμέρας, ἢ συγκοινωνία. Ὁ δὲ ταξειδεύων δι' αὐτοῦ δύναται εὐκόλως νὰ ἰδῆ αὐτοῖς ὄμμασι καὶ τῶν γεφυρῶν τὴν πληθὺν καὶ τῶν προχωμάτων τὴν ἀφθονίαν καὶ τῶν ἄλλων προληπτικῶν τοῦ κακοῦ τούτου, ὧν ἐποιήσατο χρῆσιν, μέτρων τὴν ἀφειδίαν.

Ἄλλως τε αἱ τοιαῦται συζητήσεις οὐδεμίαν ἀναμφιβόλως ἔχουσι πρακτικὴν σημασίαν. Πρέπει νὰ εἴμεθα εὐχαριστημένοι ὅτι μετὰ τοσαῦτα ἔτη κατωρθώσαμεν καὶ μόνον ν' ἀποκτήσωμεν σιδηροδρόμους, ἔστω καὶ στενοῦς, ἔστω καὶ γλίσχρους, ἔστω καὶ ἐκτροχιαζομένους. Εὐπρόσδεκτον ἔστω πᾶν ὅ,τι τείνει νὰ μᾶς ὠθήσῃ καὶ ἡμῖς μόνον βῆμα πρὸς τὴν πρόοδον, μ' ὅλας τὰς ἐλλείψεις καὶ μ' ὅλας τὰς ἀτελείας του. Ἄς ἐκτροχιάζωνται ἐπὶ τινὰ καιρόν, ἄς συγκρούωνται καὶ ἄς παραπαίουν! Ἄρκεῖ ὅτι ὑπάρχουν ἐπὶ τέλους. Καὶ ὅταν καταστῆ δυνατὴ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἢ ὑπαρξίς των καὶ καταφανῆ ἢ ἀνάγκη, ἣν εἶχεν αὐτῶν ὁ τόπος, δὲν θὰ βραδύνουν νὰ εὔρουν καὶ τὴν ἀπαρέγκλιτον ὁδὸν των καὶ τὴν σταθερὰν διεύθυνσίν των καὶ τὴν καλὴν των διοίκησιν. Ἄλλως τε ἂν ἐκρίνετο μὲ τὰ σποραδικὰ καὶ μερικὰ δυστυχήματα, ἅτινα συνεπάγεται, μὲ τὰς ἀνατροπὰς, ἄς εἰς τὴν προϋπάρχουσαν τάξιν τῶν πραγμάτων ἐπιφέρει, μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐργατικῶν χειρῶν ἄς ἀφίνει ἀχρήστους, μὲ τὰς καταστροφὰς ἀτόμων ἢ ὁμάδων, ὑφ' ὧν ἀκολουθεῖται, οὐδεμία νεωτέρα ἐφεύρεσις θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῆ εἰς χρῆσιν.

Ὡς ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος ἠθοποιός, οὕτινος τὸ ἡμῖς πρόσωπον ἐγέλα ἐνῶ τὸ ἄλλο ἡμῖς ἐσκυθρόπαζεν, ὁ θεὸς τοῦ πολιτισμοῦ ἔχει δύο ὄψεις. Καὶ ἐνῶ ὑπὸ τὴν μίαν θὰ ἠδύνατο νὰ παρίσταται γλυκύτατος πραξιτέλειος Ἑρμῆς, σκορπίζων ἐπὶ τῆς γύρω του γῆς τὰ θαλερώτερα τῶν ἀγαθῶν ἐξ ἀκενώτου κέρατος Ἀμαλθείας, ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους θὰ ἠδύνατο νὰ εἰκονίζεται ὑπὸ τὴν φοβερὰν μορφήν γαλατικοῦ τινος Τευτάτου μετ' εἰδεχθοῦς ἠδονῆς ἀποδεχομένου ἑκατόμβην ἀνθρωπίνων θυμάτων.

Εὐτυχῶς τῶν θεσσαλικῶν σιδηροδρόμων ἤρξατο νὰ γίνηται λίαν ἐγκαίρως αἰσθητὴ ἢ εὐεργετικότης. Ἐξεγείρονται βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς αὐτῶν χαυνότητος αἱ νεοαρκαμέναι πόλεις καὶ ἐννοοῦσι τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τὸν περὶ αὐτὰς κόσμον καὶ αἰσθάνονται τὴν ἀπαραίτητον δύναμιν τῆς ἀπὸ κοινοῦ ζωῆς καὶ ἐργασίας. Οἱ σταθμοὶ - κατὰ κακίστην σκέψιν - εἶνε ἐκτισμένοι μακρὰν τῶν κωμῶν καὶ τῶν χωρίων, ἀλλ' οἱ ἀγρόται κατέρχονται προθύμως πρὸς αὐτοὺς καὶ νέοι συνοικισμοὶ συμπήγνυνται γύρω των. Αἱ ἀμαξοστιχίαι σχεδὸν πάντοτε εἶνε πλήρεις κατὰ τὸ ἡμερήσιον ταξειδίον των. Τὰ προϊόντα τῶν πλουσιῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν εὐρίσκουσι πλέον τὸν τρόπον νὰ φθάνωσι ταχέως εἰς τὰ δύο σπουδαῖα στόμια τῆς ἐξαγωγῆς, τὸν Βόλον καὶ τὸ Τσάγεζι. Οἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλαττόμενοι δὲν ὑπάρχει λόγος, ὅπως δυσκολεύονται νὰ μεταβαίνωσιν ἐπὶ τόπου πρὸς ἐξέτασιν τῆς συγκομιδῆς, πρὸς σύναψιν συμφωνιῶν ἢ πρὸς κανονισμόν τῶν συναλλαγῶν των. Οἱ ξένοι δύναται εὐκόλως

νά ἐπιχειρήσωσι τὴν ἐπίσκεψιν τῆς χώρας. Καὶ τέλος αἱ στρατιωτικαὶ κινήσεις δὲν δυσχεραίνονται πλέον οὔτε δύνανται νὰ ματαιωθῶσιν ὑπὸ τῆς ἰδιοτροπίας οἰουδήποτε φυσικοῦ ἐμποδίου. Ἡ στρατηγικὴ σημασία τοῦ σιδηροδρόμου τούτου εἶνε μεγίστη. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀξιολογωτάτων στρατιωτικῶν μας, ἄνευ τοῦ σταθμοῦ τῶν Στεφανοσσαίων, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος - τῆς ἐπιστρατείας ὁ σκοπὸς θὰ ἀπετυγχάνετο κατὰ τὸ πλεῖστον.

Ἄλλὰ - ἐπαναλαμβάνομεν καὶ συγκεφαλαιοῦμεν τελευτῶντες - ἡ Θεσσαλία ἀξίζει πολλὴν τὴν μέριμναν καὶ σύντονον τὴν φροντίδα. Τὸ διὰ τῆς ταχείας κατασκευῆς τῶν σιδηροδρόμων ἀρξάμενον πρέπει ἀπαραιτήτως ἐπίσης ταχέως νὰ συνεχισθῆ. Ἐνόσω ὁ πληθυσμὸς μένει στάσιμος καὶ ὁ Πηνειὸς μαίνεται ἀχαλίνωτος οὐδὲν γενναῖον δύναται τις νὰ ἐλπίσῃ ἀπ' αὐτῆς.

Σώσατε αὐτὴν ἀπὸ τοῦ καταποντισμοῦ, συνοικίσατε ἔπειτα αὐτὴν καὶ ζητήσατε κατόπιν ἀπ' αὐτῆς ὅ,τι ἂν θελήσῃτε. Βεβαιωθῆτε ὅτι θὰ σᾶς τὸ δώσῃ. Ἔχετε ἐργοδηγούς, ἔχετε γεωμέτρους, ἔχετε μηχανικούς, ἔχετε γαλλικὰς ἀποστολάς ἐπίτηδες διὰ τοιαῦτα ἔργα μετακληθείσας καὶ ἀδρότατα ἀμειβομένας. Θὰ εἶνε τόσῳ δύσκολον ἄρα γε νὰ κατασκευασθῆ μία διῶρυξ, εἰς χάνδαξ, εἰς αὐλαξ πρὸς σωτηρίαν τόσων ἀπολλυμένων περιουσιῶν καὶ τόσων καταστρεφόμενων ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων;

Καὶ ὑπάρχουσι τόσοι χαμένοι ἐλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Θράκης, ὧν ἡ φιλοπονία, ἡ νοημοσύνη καὶ ἡ δραστηριότης τί στάδιον δὲν θὰ εὔρισκον ἐδῶ! Διατί παρεμβάλλετε αὐτοῖς τόσας δυσκολίας πρὸς μετανάστευσιν εἰς ἀδελφὴν γῆν, ἀφοῦ τοσάκις καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς σᾶς τὸ ἐζήτησαν; Καὶ διὰ τὸν μικρότερον ἐλληνικὸν συνοικισμὸν τὸν καθ' οἰονδήποτε τρόπον σωζόμενον ἀπὸ τῆς σλαβικῆς πλημμύρας πρέπει νὰ τελῆται καθ' ὅλην τὴν ἐλληνικὴν γῆν τοιαύτη χαρὰ καὶ ἐορτή, ὅποια ἐν τῷ οὐρανῷ τῆς Καινῆς Διαθήκης διὰ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ἐνός μόνου ἁμαρτωλοῦ. Ἄλλὰ σεῖς ἀφίνετε αὐτοὺς δούλους ἐνῷ θὰ ἠδύνασθε νὰ τοὺς κάμετε ἄνευ αἱμάτων καὶ ἄνευ θυσιῶν ἐλευθέρους. Σχεδὸν ὠθεῖτε αὐτοὺς νὰ γείνωσιν ἀλλόγλωσσοι, ἀλλόδοξοι καὶ ἀλλόφυλλοι, ἐνῷ δὲν ζητοῦσιν ἢ πῶς νὰ μείνωσιν Ἕλληνας. Ἐγκαταλείπετε αὐτοὺς ξένους μεταξὺ ξένων, ἐνῷ εὐρεῖαν ἠδύνατο νὰ τοῖς παράσχῃ στέγην ἢ κοινὴ πατρὸς καὶ νὰ τῇ παράσχωσιν ἐκεῖνοι εἰς ἀντάλλαγμα καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τὸ αἷμά των. Ἄλλ' ὀρθότατα θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐρωτήσῃ πρὸς ποῖον τάχα ν' ἀπευθύνωνται αἱ ἐπικλήσεις αὗται, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ὅστις νὰ τὰς ἀκούσῃ.